

„NIE UND NIMMER“. CHEBSKÝ PODZIM ROKU 1918

VILÉM KNOLL

Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni, Česká republika

Abstrakt v rodném jazyce

Dne 28. října 1918 došlo ke vzniku samostatného československého státu. Pohraniční oblasti obývané převážně Němci se pokusily o odtržení a připojení k novému státu rakouských Němců (Deutschösterreich). Touto cestou se vydalo i Chebsko, dovolávající se svých historických práv. Separatistický postoj se však zhroutil vzhledem k protiválečným náladám, špatné poválečné hospodářské situaci, bídě, hladu a strachu z bolševizace. Dne 16. prosince byl Cheb bez boje obsazen československým vojskem a československé státní moci se poddaly veškeré zdejší úřady. Mezinárodní konference pak uznala existenci Československa v jeho historických hranicích.

Klíčová slova v rodném jazyce

1918, Československo, Deutschösterreich, Deutschböhmen, Chebsko, mírová konference, první světová válka, právo na sebeurčení, prosazení státní moci.

Abstract

On 28th October 1918 the independent Czechoslovak state was born. The border regions inhabited mainly by Germans attempted to secede from the Czechoslovak state and to join the new state of Austrian Germans (Deutschösterreich). This was the case of Chebsko (Egerland) too. Although it based its secession on historical rights, separatist attitudes collapsed thanks to the anti-war atmosphere, bad after-war economic situation, poverty, hunger and fear of bolshevism. On 16th December Czechoslovak army seized Cheb without fight and all local bureaus accepted the authority of Czechoslovak state. Afterwards the international conference recognized the existence of Czechoslovakia in its historical borders.

Key words

1918, Czechoslovakia, Deutschösterreich, Deutschböhmen, Chebsko (Egerland), peace conference, World War I, right to self-determination, enforcement of State authority.

S koncem první světové války se ve střední Evropě chystaly zásadní geopolitické změny vyplývající z rozpadu Rakouska-Uherska. Většinou českého obyvatelstva nadšeně očekávaná obnova samostatného českého státu, i když v podobě novotvaru československého, se však neseťkávala s přílišným pochopením u německého obyvatelstva v pohraničí.

Vznik československého státu by znamenal pro většinové německé obyvatelstvo řady pohraničních oblastí zásadní změnu poměrů – najednou by se ocitlo ve státě, který by ovládal jiný národ – národ československý. Projevil se zde strach z útlaku. Mnoho lidí si zde kladlo, pravda, často pod vlivem tisku a propagandy, dosud nemyslitelné otázky: „Jak se asi bude Němec domáhat svého práva před českými soudy, jak asi bude Němec dodržovat nařízení českých úřadů?“¹

¹ Egerer Zeitung, Eger: Georg Gschihay (dále EZ), 26. 10. 1918, s. 1.

Stejně jako byly českou politickou reprezentací připravovány kroky vedoucí k osamostatnění, připravovali se na zánik Rakouska-Uherska i poslanci a další političtí reprezentanti německé národnosti v Rakousku. Jejich snahy vrcholily od přelomu let 1917 a 1918. V reakci na pražskou Tříkrálovou deklaraci byla rezoluce německých poslanců z českých zemí z 21. ledna odmítající české požadavky a žádající odtržení pohraničních oblastí s převážně německým obyvatelstvem, které se společně s rakouskými zeměmi stanou základem nového státu rakouských Němců – Deutschösterreich. Vídeňská vláda tyto požadavky akceptovala a podle jejího květnového prohlášení měla 1. ledna 1919 vzniknout na území českých zemí provincie Deutschböhmen, přičemž současně mělo být provedeno nové krajské zřízení v Čechách. Tyto plány však vzhledem k dalšímu politickému vývoji nemohly již být realizovány.² Vídeňské vedení sociální demokracie vydalo 3. října rezoluci, ve které vyzvalo všechny národy podunajské monarchie, aby vytvořily federativní stát. Zatímco představitelé slovanských národů návrh odmítli, německé strany ho uvítaly. Další vývoj tak směřoval k vytvoření nového státu rakouských Němců.

V Chebu³ se 18. října 1918 uskutečnila důležitá porada, které se účastnili všechny hlavní osobnosti politického i hospodářského života zdejšího politického okresu. Jejím výsledkem bylo rozhodnutí, že se společně s dalšími oblastmi budou podílet na vzniku Deutschösterreich. Jedním z hlavních argumentů přitom bylo právo na sebeurčení, které národům Rakouska-Uherska zaručil 8. ledna 1918 svými slavnými „Čtrnácti body“ prezident USA W. Wilson.⁴ Dokládá to zásadní posun v názorech chebských představitelů, neboť ještě před několika měsíci odmítali návrh na odtržení pohraničí od vnitrozemí, neboť se domnívali, že by takovýto postup podpořil české státoprávní požadavky. Namísto toho chtěli získat autonomii a vytvořit tak provincii, ve které by všichni Němci v Čechách mohli vyřizovat své kulturní záležitosti. Centrální orgány této provincie by pak v Praze dokázaly obhájit a posílit německé pozice a zájmy.⁵

Ve Vídni vyhlásili 21. října němečtí poslanci Říšské rady, kteří pochopili nevyhnutelnost rozpadu Rakouska-Uherska a snažili se zachránit pro národní zájmy co se dalo, vznik státu Deutschösterreich. Chtěli vybudovat „nové bydliště státní, patřící jen našemu národu.“ Bylo ustaveno dočasné Národní shromáždění, přičemž se mělo „vybojovat a zcela uplatnit sebeurčovací právo do Deutschböhmen“. Dne 24. října vytvořili zemské národní shromáždění a byl ustaven dvanáctičlenný výbor, který byl pověřen provedením všech potřebných kroků

² Provincie měla mít rozlohu cca 14464 km² na kterých žilo zhruba 2,194 milionu obyvatel. César, J. – Černý, B., *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938. Díl 1. (1918–1929)*, Praha: Nakladatelství ČSAV, 1962, s. 58–59; Peroutka, F.: *Budování státu I. 1918–1919*, Praha: Lidové Noviny, 1991, ISBN 80-7106-040-2, 80-7106-036-4, s. 54–59; Kalvoda, J.: *Genese Československa*, Praha: Panevropa, 1998, ISBN 80-85846-09-8, s. 57–58; Klimek, A.: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII. 1918–1929*, Praha – Litomyšl: Paseka, 2000, ISBN 80-1785-328-3, s. 34; Schelle, K.: *Organizace československého státu v meziválečném období 1918–1938*, Praha: Eurolex Bohemia a. s., 2006, ISBN 80-86861-92-9, s. 67–68.

³ K životu ve válečném Chebu nejnověji Černý, Z. – Dostál, T.: *Bolest v kameni – Schmerz in Stein*, Cheb: Krajské muzeum Karlovarského kraje, p. o., 2007, ISBN 978-80-85018-60-8, s. 36–43.

⁴ Sturm, H.: *Eger. Geschichte einer Reichsstadt. Band 1*, Geislingen – Steige: Egerland Verlag, 1960, s. 355. K problematice sebeurčení stručně Seibt, F.: *Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*, Praha: Academia, 1996, ISBN 80-200-0577-3, zvl. s. 248–255.

⁵ EZ, 4. 7. 1918. K proměnám názorů chebských politických představitelů viz Faltys, A.: *Vznik...*, s. 40–42.

včetně vytvoření oblasti Deutschböhmen, která měla být přímou součástí nového Rakouska. Heslem se stalo: „ani jeden Němec do českého státu“.⁶

Stanovisko nejen chebských nacionalistů k předpokládanému vzniku československého státu bylo jasně vyjádřeno v novinovém článku 26. října: „Nikdy se Deutschböhmen neskloní před dvouocasým lvem a nikdy neuzná lva jako zvíře svého štítu. Jen přes naše mrtvolky povede cesta Čechů na německé území. ... Až města Deutschböhmen budou zničena a až Deutschböhmen bude existovat pouze na hřbitovech, pak teprve budou Češi moci slavit svůj triumfální průvod skrze Deutschböhmen. ... Jen za cenu občanské války se Češi zmocní Deutschböhmen a jak doufáme, i kvůli tomu se o to nepokusí.“ Je zajímavé, že od počátku chebských představitelů s variantou vojenského zásahu z československé strany příliš nepočítali: „Nemusíme se tolik obávat biče jako spíše cukru. Češi jsou příliš chytří na to, aby se o cokoli pokusili silou, v tom mají výhodu a tím se odlišují od nás Němců. My se velmi obáváme, že proti nám použijí metodu, která byla použita proti nim a přinesla úspěch. Českým bajonetům se vysmíváme, nebezpečí ale spočívá v tom, že nám Češi poskytnou plné pytle obilí, nebezpečný je český chléb a český cukr.“⁷ Postoj řady Chebanů ilustruje i případ pražského advokáta JUDr. Trauba zastupujícího české klienty, který donutil chebský soud, aby obsílky byly zasílány v českém jazyce a požadoval také česky vedené přelíčení. Chebské ho čekali na nádraží, kde mu připravily nemilé uvítání. Aby nebyl napaden, bral sebou manželku. Útočníci tak sáhli jen k opakovanému slovnímu napadení.⁸

Následující den, 27. října, bylo na chebské náměstí svoláno na 11. hodinu shromáždění lidu za navrácení samostatnosti Chebska. V deštivém odpoledni na něm před několika stovkami lidí vystoupilo několik řečníků se zásadními projevy. Poslanec Dr. Jäger konstatoval, že snahy „Dohody o zničení německví jsou uskutečněny. Poláci, Češi a Jihoslované se osamostatnili a nám nezbylo nic jiného, než také vyhlásit samostatnost, a to jsme také učinili. Chebsko se chce včlenit do velkého německého společenství, ale také chce zůstat stejně samostatné, jak tomu bylo před 600 roky. Bude vyslovena nezávislost na české Koruně. Pokud Chebsko vyhlásí samostatnost, tak se bude považovat za jedno s Deutschböhmen a Deutschösterreich a bude si přát připojení k německé říši. Nouze nás sjednotila a poučila, že musíme na všechny politické strany kašlat, kašlat na všechny lidi, kteří národní právo zařadili za státní právo.“⁹ Následně vystoupil poslanec J. Mayer se státoprávním zdůvodněním samostatnosti: „Češi staví na základě nikoli práva na sebeurčení, ale na základě historického práva v hranicích bývalé české Koruny. Před pádem do českého státu nás ochrání právě historické státní právo Chebska. Chebsko sice patřilo ke starému státu, ale nepatřilo svatováclavské Koruně. Pokud se od nás na základě zastaralého státního práva požaduje vstup do českého státu, tak i my můžeme proti tomuto začlenění použít stejně dobré naše státní právo“.¹⁰ Poté se slova ujal Dr. A. Bernardin, který na základě jednání okresního zastupitelstva pronesl Prohlášení samostatnosti Chebska: „Slavnostně prohlašujeme samostatnost Chebska a též jeho

⁶ César, J. – Černý, B., *Politika...*, s. 60–61; Klimko, J.: *Politické a právní dějiny hranic predmníchovskej republiky (1918–1938)*, Bratislava: Veda, 1986, s. 40; Peroutka, F.: *Budování... I*, s. 401.

⁷ EZ, 26. 10. 1918, s. 1.

⁸ Mimo jiné ho osočovali: „Vy český provokatéře, nezkoušejte to! Vy si nezasloužíte ani plivnutí.“. Řehka, J.: *Vznik Československa a Chebsko*, Cheb: Historicko-dokumentační komise Českého svazu bojovníků za svobodu v Chebu, 1999, s. 7. Chebský proněmecký a protičeský postoj dokládá mimo jiné také razantní odpor vůči jazykovým reformám v roce 1897.

⁹ EZ, 28. 10. 1918, s. 2.

¹⁰ EZ, 28. 10. 1918, s. 2.

nezávislost na české Koruně. Přesto musíme ale zachovat společenství s Němci v Rakousku a Deutschböhmen. Chebsko se začleňuje do organizace Deutschböhmen.“ Shromáždění poté zakončil slovy „Požehnána budiž cesta, která vede k pramáti Germánii“. Mnoho účastníků se pak odebralo do hostince Frankenthall, kde vystoupila ještě řada řečníků s nacionalistickými projevy.¹¹

Z textů projevů i samotného Prohlášení je patrné, že chebská reprezentace neměla zcela jasno v tom, kam by chtěla patřit – tedy zda se vydat cestou vedoucí Chebsko do Rakouska nebo do Německa, respektive do Bavorska. Především však odmítala spojení s československým státem, přičemž vedle práva na sebeurčení Čechů a Slováků stavěla obdobné právo Němců, vedle historických práv koruny České pak domnělá práva Chebská. Argumentačně přitom Chebští stavěli na potvrzení privilegií vydaných králem Janem Lucemburským 13. října 1322,¹² přičemž měla tehdy podle nich vzniknout jen personální unie s českými zeměmi. Pravdou je, že Chebsko nebylo jejich integrální součástí a že si po dlouhou dobu zachovalo v rámci zemí koruny České jako říšská zástava autonomnost, ale toto jeho postavení bylo definitivně zlomeno v průběhu 17. a 18. století, přičemž bylo přičleněno k Čechám. Za počátek konce zvláštního postavení Chebska lze pokládat již závěry konference vedoucí k vestfálskému míru, která tehdejší chebské požadavky, spočívající také na historických právech, nekompromisně odmítla.¹³ Není bez zajímavosti, že dovolávání se historických práv Chebska zpočátku odmítala sociální demokracie, která se domnívala, že by Chebsko nemělo postupovat samostatně, ale mělo by společně s jinými oblastmi obhajovat práva na sebeurčení rakouských Němců jako celku.¹⁴

Vyhlášení československého státu 28. října¹⁵ vzbudilo na chebském okresním hejtmanství rozporuplné emoce. Československé orgány, reprezentované na nejvyšší úrovni pražským Národním výborem se ujaly moci, přičemž zásadní roli pro státní organizaci představovalo

¹¹ EZ, 28. 10. 1918, s. 1–2; Sturm, H.: Eger... 1, s. 354; Řehka, J.: Vznik..., s. 13–14.

¹² K chebským privilegiím souhrnněji Gradl, H.: ed., Die Privilegien der Stadt Eger, Eger 1879.

¹³ K vývoji státoprávního postavení Chebska a k jeho dějinám srovnej zejména základní souhrnné práce: Gradl, H.: Geschichte des Egerlandes bis 1437, Prag: Verlag von H. Dominicus, 1893; Čelakovský, J.: Cheb. In: Ottův slovník naučný XII. díl, Praha: J. Otto, 1897, s. 103–111; Čelakovský, J.: Chebsko. In: tamtéž, s. 111–122; Sturm, H.: Eger. Geschichte einer Reichsstadt, Geislingen – Steige: Egerland Verlag, 1960; Sturm, H.: Districtus Egranus. Eine ursprünglich bayerische Region, München: Kommission für bayerische Landesgeschichte, 1981; Schreiner, L.: Heimatkreis Eger. Geschichte einer deutschen Landschaft in Dokumentationen und Erinnerungen, Amber: Egerer Landtag e. V., Heimatverband für Eger Stadt und Land, 1981. Z doby blízké roku 1918 lze zmínit zejména práce Wanie, P.: Die staatsrechtliche Stellung Egers seit der endgültigen Verpfändung an Böhmen (1322) bis zur Erwerbung des Königreichs durch die Habsburger (1526). In: Jahresbericht des k.k. Staats-Ober-Gymnasiums in Teplitz/Schönau 1913/1914, Teplitz Schönau: k.k. Staats-Ober-Gymnasiums in Teplitz/Schönau, 1914, s. 3–16; Urban, M.: Die staatsrechtliche Stellung Egers zu Böhmen. In: Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 54, Prag: Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 1916, s. 345–357; Siegl, K.: Die staatsrechtliche Stellung des Egerlandes, Eger 1919. K historické argumentaci národoveckého boje stručně Seibt, F.: Německo a Češi..., zvl. s. 230–234.

¹⁴ Faltys, A.: Vznik..., s. 41.

¹⁵ Ke vzniku Československa z novější literatury viz např. Peroutka, F.: Budování... I, passim; Kalvoda, J.: Genese Československa, Praha: Panevropa, 1998, ISBN 80-85846-09-8, passim; Galandauer, J.: Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, perspektivy, Praha: Svoboda, 1988; Klimek, A.: Velké dějiny..., zvl. s. 9–51; Kárník, Z.: České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929), Praha: Libri, 2003, ISBN 80-7277-195-7, s. 33–48; Vojáček, L. – Schelle, K. – Knoll, V.: České právní dějiny, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008, ISBN 978-80-7380-127-4, s. 287–294 a materiály tam citované. Z pohledu vývoje veřejné správy pak např. Schelle, K.: Organizace..., zvl. s. 24–79.

zákonem č. 11/1918 Sb. z. a n. realizované převzetí nejen stávajícího právního řádu, ale zejména převzetí stávající veřejné správy a to včetně personálního obsazení veškerých úřadů,¹⁶ přičemž spolehlivost přejímaných úředníků byla postupně prověřována.¹⁷ Němečtí úředníci se dostali do složité situace, kdy na jedné straně řada z nich osobně souhlasila se vznikem nových provincií a odtržení od českého státu, na straně druhé však mezi nimi panovala obava, že v případě krachu těchto snah budou jako neloajální nuceni svá místa opustit. Většina tak zvolila pasivní vyčkávací postoj, ve kterém je utvrzovalo i pražské místodržitelství, které vydalo 11. listopadu oběžník zakazující okresním hejtmanstvím podřizovat se provinciálním vládám. Další, například mnozí četníci, volili střední cestu, vykonávali příkazy zemské vlády Deutschböhmen a současně deklarovali svou trvajícím služební podřízenost pražskému místodržitelství a dalším centrálním orgánům.¹⁸

Chebský okresní hejtman Dr. O. Benesch, který byl přesvědčeným monarchistou, zvolil cestu nejmenšího zla a nechal se nejpozději 1. listopadu hospitalizovat v nervovém sanatoriu v Ústí nad Labem, kde setrval až do Vánoc.¹⁹ Na jeho místo nastoupil již zmíněný Dr. A. Bernardin, na jehož žádost podle zprávy ze 7. listopadu všichni státní zaměstnanci přísahali věrnost provincii Deutschböhmen a rakouské vládě. Současně je vyzval k odmítání českých zákonů a nařízení.²⁰ Následně byla zřízena tisková agentura, Deutsche Nachrichtendienst (D.N.D.), která měla jediným oficiálním zdrojem z okresního hejtmanství jako zastoupení provinční vlády.²¹

V reakci na vyhlášení československého státu se 29. října ve Vídni sešli němečtí poslanci říšského sněmu z českých zemí, kteří protestovali proti připojení německých oblastí a přihlásili se o své právo na sebeurčení s tím, že ve svých obvodech zřídí řádnou správu, aby „tím svůj národ ochránili před cizí vládou a hospodářskou bídou.“ Obdobný protest vydala v Ústí nad Labem sídlící Německá národní rada. O den později schválilo jejich postup i německo-rakouské Národní shromáždění. Postupně byly vyhlášeny separatistické německé provincie, které se měly stát součástí Deutschösterreich, případně jednotného státu všech Němců. Nejvýznamnější z nich byla severozápadní Deutschböhmen, vyhlášená tentýž den v Liberci, vedená zemským hejtmanem Rudolfem Lodgmann von Auen. Následovaly ji Sudetenland, Böhmerwaldgau a Deutschsüdmähren.²² V jejich čele stála vláda a zemský sněm. Vlády těchto provincií se snažily o vybudování vlastní správy, která se částečně lišila od stávající správy rakouské. Podařila se jim mimo jiné částečná reorganizace soudnictví vytvořením vyšších instancí, nezávislých na českých. Byly také zřizovány na místní úrovni lidové rady (Volksräte) a na okresní úrovni okresní národní rady (Bezirksnationalräte) či

¹⁶ Kárník, Z.: České země..., s. 63–68. Nejnověji k tomu Horák, O.: Vznik Československa a recepce práva. K právní povaze a významu zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. s přihlédnutím k otázce recepce právního řádu. In: Právněhistorické studie 38, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, ISBN 978-80-246-1426-7, s. 153–169.

¹⁷ Kárník, Z.: České země..., s. 66–67.

¹⁸ César, J. – Černý, B., Politika..., s. 71–72; Klimko, J.: Politické a právní dějiny hranic predmníchovskej republiky (1918–1938), Bratislava: Veda, 1986, s. 41–42; Schelle, K.: Organizace..., s. 68–69.

¹⁹ Viz prezidiální spisy okresního úřadu Cheb, cit. in: Fidler, V.: Prosazení československé státní moci v Chebu po vzniku ČSR. Rukopis diplomové práce. Fakulta právnická. Západočeská univerzita v Plzni. Katedra právních dějin. Plzeň 2004, s. 10–11.

²⁰ EZ, 1. 11. 1918, s. 2; tamtéž, 7. 11. 1918, s. 5.

²¹ EZ, 9. 11. 1918, s. 12.

²² César, J. – Černý, B., Politika..., s. 63–64; Klimko, J.: Politické..., s. 40; Peroutka, F.: Budování... I, s. 102–105; Kalvoda, J.: Genese..., s. 401; Schelle, K.: Organizace..., s. 68.

národní výbory (Bezirksnationalausschuß), což byly paralelní zastupitelské správní orgány tvořené na základě politické příslušnosti ne nepodobné českým národním výborům. Jejich úkolem bylo sjednocení národnostních snah a dozor nad fungováním správních orgánů.²³

Provolání o zřízení státu Deutschösterreich a provincie Deutschböhmen vydal v Chebu Dr. A. Bernardin 31. října. Obyvatelstvo bylo vyzváno k zachování klidu i pořádku a k dodržování nařízení provinčních orgánů. Současně bylo oznámeno zřízení lidoobran (Volkswehru) do níž se měli hlásit bývalí vojáci. Úřady ujistovaly o zabezpečení dostatečného zásobování potravinami i topivem pro blížící se zimu a vojsku pak byla zaručena výplata žoldu.²⁴ Následující den byl zřízen šedesátičlenný okresní národní výbor v čele s chebským starostou Friedrichem.²⁵ Chebský starosta Friedrich vydal 2. listopadu vyhlášku vyzývající ke klidu a pořádku, přičemž současně zakázal konání průvodů a shromáždění. Na závěr projevil přesvědčení, že „těžké dny budou šťastně překonány“.²⁶ Situace se však velmi rychle začala zhoršovat, o čemž svědčí mimo jiné i nařízení okresního hejtmanství, že všechny daně mají být finančnímu úřadu nadále odevzdávány jen v hotovosti.²⁷ Centrálním úřadům v Praze nadále neměly být odesílány žádné peníze a měla být přerušena i veškerá komunikace.²⁸

Vedle starých rakouských orgánů a nových orgánů Deutschböhmen však v celé oblasti vznikaly také na nich nezávislé vojenské rady (Soldatenräte) či rady vojenských navrátilců (Heimkehrerräte), mající svůj vzor pravděpodobně v ruských sovětech. Jevily spíše zájem o řešení sociálních problémů a to i radikální cestou. Stávaly se destabilizačním prvkem a místní úřady dokázaly jejich činnost eliminovat jen s vynaložením největšího úsilí.²⁹ Příkladem může být rada navrátilců v Aši, ustavená 1. listopadu, která prakticky ovládla ašský okres.³⁰ Již zmíněný Volkswehr byl budován mimo jiné za účelem potlačení činnosti těchto rad, jejichž muži se měly stát případně jeho členy. V Chebu se ustavil 1. listopadu pod velením mjr. Grillmayra a postupně dosáhl stavu asi 600 mužů údajně nepříliš vysoké kvality.³¹

²³ Například okresní soud ve Stříbře na samém počátku listopadu suspendoval české soudce, přerušil úřední styky s plzeňským krajským soudem, jemuž podléhal, a podřídil se krajskému soudu v Chebu, kam začal posílat úřední věci a dodávat z vyšetřovací vazby vězně. Schiebel, J.: Průběh vzniku Československa v roce 1918 v Plzni. In: Hamelika. Vlastivědné materiály z Mariánskolázeňska 10, roč. 22, Mariánské Lázně: R. Švandrlík, 1998 (Původně zveřejněno pod názvem Vojenský převrat v Plzni. In: Plzeňsko 5–6, Plzeň 1928) [online], poslední revize 19. 8. 2005 [cit. 2. 11. 2008]. URL: <<http://hamelika.webz.cz/h98-10.htm>>; César, J. – Černý, B., Politika..., s. 72–73; Schelle, K.: Organizace..., s. 68–70.

²⁴ Oznámení bylo vydáno formou plakátů i v novinách. EZ, 31. 10. 1918, s. 4; reprodukce plakátu in Řehka, J.: Vznik..., s. 15.

²⁵ Sturm, H.: Eger... 1, s. 355.

²⁶ Reprodukce in Řehka, J.: Vznik..., s. 16.

²⁷ EZ, 8. 11. 1918, s. 1.

²⁸ Sturm, H.: Eger... 1, s. 354.

²⁹ K problematice tzv. hnutí vojenských navrátilců (Heimkehrerbewegung) na Chebsku s jistým zkrácením daným dobou vzniku práce Faltys, A.: Vznik..., passim. Dále také César, J. – Černý, B., Politika..., s. 88–92.

³⁰ Disponovala zhruba 170 muži, převážně zkušenými frontovými bojovníky. Podle zprávy z českého tisku že 7. listopadu byla na Ašsku situace natolik kritická, že „Němci z Aše žádají pražský Národní výbor, aby jim poslal vojsko k zjednání pořádku, neboť tam panuje úplný rozvrat.“ Faltys, A.: Vznik..., s. 44–45; Řehka, J.: Vznik..., s. 19.

³¹ Sturm, H.: Eger... 1, s. 355; Faltys, A.: Vznik..., s. 46.

Československé orgány nemohly separatistické snahy německých nacionalistů připustit, neboť ohrožovaly celistvost a životaschopnost nového státu. Bylo nutno rychle dostat jimi ovládané oblasti pod kontrolu. Úvodní jednání mezi R. Lodgmann von Auen, J. Selingerem a zástupci Národního výboru probíhající od 30. října v Praze vedla do slepé uličky. Němci nebyli ochotni uznat československou svrchovanost, odmítali vstoupit do Národního výboru či vyslat zástupce do Národního shromáždění. Byli pouze ochotni „pozdravit jménem svobodného Deutschböhmen československý stát.“ Při požadování práva na sebeurčení jim bylo údajně řečeno, že to „je pouze fráze – dnes je to síla, která rozhoduje“. Je zajímavé, že Němcům nebránily jejich postoje ve snaze získat od Národního výboru pomoc při konsolidování jejich oblastí, zejména při řešení hospodářských a zásobovacích potíží. V průběhu jednání prohlásil Dr. A. Rašín mimo jiné slavnou větu „S rebely se nevyjednává!“ Zástupci německých provincií se následně obrátili na prezidenta W. Wilsona s protestní notou a s prosbou o pomoc, přičemž žádali o uspořádání plebiscitu nebo o mezinárodní arbitráž. Argumentovali přitom svým právem na sebeurčení.³²

Národní výbor však neměl z počátku k dispozici dostatek vojenské síly k prosazení své moci v pohraničí a podnikal jen nemnoho akcí, jejichž cílem bylo alespoň částečné ovládnutí železničního spojení. Větší organizované vojenské jednotky se z fronty vraceli jen pomalu. První české pluky dorazily domů až v polovině prosince.³³ Velení vznikajícího československého vojska vytvořené z Vojenské sekce Národního výboru se muselo spolehnout na pozůstatky stávajících rakouských jednotek, často náhradních praporů, které konec války zastihl na území vznikajícího státu. Nové jednotky pak budovalo z dobrovolníků z nejrůznějších pluků pobývajících legálně i nelegálně v Praze spolu se sokolskými družinami a dobrovolníky z dalších polovojenských organizací.³⁴ Proto „nemohlo se v prvních dnech pomýšleti na vojenské zajištění smíšených krajů.“ Ostatně Dr. E. Beneš nabádal z Paříže 9. listopadu Národní výbor: „Vyvarujte se všem rozbrojům a všem krvavým bouřím také v německých částech Čech. Je v našem zájmu, aby z těchto území nedocházely sem zprávy, že se organizuje příliš samostatně a že stojí naprosto nesmiřitelně proti nám.“³⁵ Cílem bylo presentovat Československo jako zemi, která v rozbourané střední Evropě je schopna udržet pořádek a disciplínu, není zasažena všeobecně se rozmáhající anarchií.³⁶

³² Uvedené citáty jsou vytrženy z kontextu, jednání ve skutečnosti nebyla tak vyostřená, jak by se z nich mohlo zdát, naopak probíhala v přátelském duchu. Důležitost těchto citátů, zejména toho Rašínova, však spočívá v tom, že byl od samého počátku zneužit německou propagandou. César, J. – Černý, B., *Politika...*, s. 102–104; Klimko, J.: *Politické...*, s. 40–41; Peroutka, F.: *Budování... I*, s. 119–121; Seibt, F.: *Německo a Češi...*, s. 256–257; Šetřilová, J.: *Alois Rašín. Dramatický život českého politika*, Praha: ARGO, 1997, ISBN 80-7203-061-2, s. 71–72; Kalvoda, J.: *Genese...*, s. 401; Kárník, Z.: *České země...*, s. 41; Schelle, K.: *Organizace...*, s. 71; Klimek, A.: *Velké dějiny...*, s. 32. Lodgmannův zpětný pohled na průběh jednání uvádí Cajthaml, F.: *Sláva a pád „Provincie Deutschböhmen“*. Příspěvek k dějinám československé revoluce a německé „protirevoluce“ na českém severu, Ústí nad Labem: O. J. Bukač, 1924, s. 76–81.

³³ Přehled návratů jednotlivých českých pluků Bílek, J. et al: *Vojenské dějiny Československa III. Díl. 1918–1939*, Praha: Naše vojsko, 1987, s. 27–28.

³⁴ Vzhledem ke kritické situaci ministr národní obrany V. Klofáč dokonce neúspěšně žádal o vyslání tří pluků dohodového vojska. Počátkem listopadu bylo nařízeno, aby se vojáci, kteří opustili bez povolení své oddíly, přihlásili buď u doplňovacího velitelství nebo u evidence zeměbrany. Ti, kteří ještě měli vojenskou povinnost a tuto nevykonávali, měli být potrestáni. Schiebel, J.: *Průběh vzniku...*; Bílek, J. et al: *Vojenské dějiny...*, s. 20–21.

³⁵ Někteří autoři kladou tento výrok do 5. listopadu. Peroutka, F.: *Budování... I*, s. 126; Kalvoda, J.: *Genese...*, s. 411; Klimek, A.: *Velké dějiny...*, s. 32.

³⁶ Peroutka, F.: *Budování... I*, s. 125–130.

Situace v separatistických provinciích byla obdobná. Válkou unavení vojáci odmítali dále bojovat, chtěli se jen v klidu vrátit domů. Mezi zejména německými vojáky včetně vyšších důstojníků nabyla postupně vrchu nechuť k dalšímu válečnému dobrodružství nad nacionálním citěním. Všestranný rozklad jednotek probíhal velmi rychle. Naděje separatistického vedení, že na svou stranu získá alespoň část staré rakouské armády se tak ukázaly liché³⁷ Vojáci odmítali jít i jen na stráž a vymáhali, aby nastal úplný konec války. Nakonec tak nebylo bráněno demobilizaci jednotek nacházejících se na separatistickém území a bylo rozhodnuto opřít se raději o dobrovolníky. Proto muselo politické vedení sáhnout k organizování nových branných sil, zemská vláda uložila lidovým i okresním radám organizovat již zmíněný Volkswehr, který se měl stát základem budoucí armády. Ani jeho výstavba však nebyla příliš úspěšná. Vedle něj ještě vznikaly občanské gardy (Bürgerwehr) miličnického charakteru, které sloužily převážně jako pořádkové síly.³⁸

V Chebu panoval po vyhlášení československého státu napjatý klid. Zde přítomní čeští příslušníci 29. zeměbranceckého pěšího pluku i jiných jednotek opustili ozdobení trikolórami město a odjeli do vnitrozemí. Postupně od 30. října naopak přijíždějí domů jednotliví němečtí vojáci z českých měst, ovšem většinou beze zbraní. Staré odznaky nahradili říšskoněmeckými. K dispozici zde tak byl jen místní Volkswehr, jehož jádrem byli navrátilší se příslušníci zdejšího 73. pěšího pluku. Chebská posádka se do doby, než hranice českého státu stanoví mírová konference, přihlásila k samostatnému Deutschböhmen, respektive k Chebsku.³⁹ Organizované jednotky se do Chebu vracely postupně až od 14. listopadu, přičemž je zde čekal rozkaz k demobilizaci.⁴⁰ Poplašné zprávy, které se objevily 9. listopadu v Plzni, o tom, že bavorské vojsko vniklo přes hranice a obsazuje chebské území, byly již druhého dne jako bezpodstatné vyvráceny.⁴¹ Žádná zahraniční intervence ve prospěch separatistů se nekonala.

Blížící se změnu poměrů na Chebsku naznačilo dopoledne 11. listopadu, kdy se na východním okraji Chebu objevil konvoj deseti automobilů, obsazených československými vojáky. Jeho cílem bylo zdejší letiště, které bylo jediným letišťem na území vznikajícího československého státu.⁴² Vzhledem k tomu měl Národní výbor eminentní zájem o zajištění

³⁷ César, J. – Černý, B., *Politika...*, s. 74–75.

³⁸ Jak uvádí F. Peroutka, reprezentanti separatistických provincií doufali i v zásah dobře vyzbrojených německých divizí, které se nacházely v Rumunsku, Turecku a Uhrách a které se od 31. října začaly přes československé území vracet domů. Špatně však odhadli situaci v Německu, kde nikdo nebyl ochoten zhoršovat mezinárodní situaci země podobným dobrodružstvím, a německé jednotky tak prošly Československem zcela korektně. César, J. – Černý, B., *Politika...*, s. 76–77; Peroutka, F.: *Budování... I*, s. 232–233, 236.

³⁹ Do Chebu směřovali přes Plzeň vedle vlastních chebských jednotek například 6. listopadu němečtí vojáci od 35. či 29. pěšího pluku. Podle F. Peroutky se příslušníci jednoho z praporů chebského 73. pěšího pluku nacházející se v Praze vzbouřili už 29. října, sebrali vše, co mohli v kasárnách sebrat, a dali se pěšky na pochod k Chebu. Schiebel, J.: *Průběh vzniku...*; Sturm, H.: *Eger... 1*, s. 354; Peroutka, F.: *Budování... I*, s. 91; Klimek, A.: *Velké dějiny...*, s. 31.

⁴⁰ Na Chebsku stavěné jednotky (73. pěší pluk Albrecht Herzog von Württemberg, zeměbrancecký 6. pěší pluk „Železná šestka“, 22. prapor polních myslivců, domobrancecký 6. pěší pluk a domobrancecké prapory č. 44, 45 a 46) patřily v rámci rakouské armády k elitě, o čemž mimo jiné svědčí prohlášení náčelníka generálního štábu rakousko-uherské branné moci polního maršála hraběte Franze Conrada von Hötzendorf: „Wo ich Egerländer weiß, da kann ich ruhig sein.“ Účastnily se nejtvrdějších bojů, zejména na italské frontě. Souhrnně k nim Černý, Z. – Dostál, T.: *Bolest...*, s. 9–35.

⁴¹ Schiebel, J.: *Průběh vzniku...*

⁴² K jeho počátkům Matějček, L.: *Historie vzniku prvního chebského letiště*. In: *Sborník Krajského muzea Karlovarského kraje 2006*, Cheb: Krajské muzeum Karlovarského kraje, p. o., Muzeum Cheb, 2007, ISBN 978-

jeho materiálového vybavení, zejména zdejších letadel. Význam, který akci přikládalo vedení státu, dokládá i skutečnost, že jí velel setník J. Rošický, někdejší hlava ilegální vojenské organizace spolupracující s Mafií. Přesto, že byl příjezd konvoje dopředu hlášen z míst po cestě, nebyla z Chebské strany podniknuta žádná bezpečnostní opatření a ani cestou nedošlo k žádným střetnutím, přestože bylo nutno rozebírat několik barikád. Letiště bylo obsazeno bez boje, většina jeho posádky ho ostatně již dříve opustila, a po zajištění prostoru začaly práce na přípravě transportu zdejšího vybavení a materiálu do Prahy. Současně byl osvobozen i nedaleký zajatecký tábor.⁴³

V Chebu byl následně zvoněním zvonů vyhlášen poplach a u jednotky vzrostla obava z německé reakce. Kolem poledne hlídka u brány zastavila dva osobní automobily, jejichž posádky donutila vystoupit a dále pokračovat pod namířenými zbraněmi a s rukama nad hlavou. Ukázalo se, že jde o chebskou reprezentaci v čele s Dr. A. Bernardinem, který okamžitě proti takovému zacházení, které považoval za osobní urážku, protestoval u velitele setníka J. Rošického. Následně vznesl protest proti přítomnosti vojáků na území Deutschböhmen a proti zabavování majetku. Setník J. Rošický prohlásil, že hlídka postupovala podle rozkazu a ostatní protesty odmítl s tím, že se nachází na území československého státu, jehož jediným reprezentantem je československá vláda, přičemž majetek, kterého se ujímá, je československým majetkem. Ani jeden z nich však neměl zájem konflikt vyostřovat. Dr. A. Bernardin proto navrhl pokračovat v jednání ve městě, přičemž se zaručil za bezpečnost československé delegace. Setník J. Rošický návrh přijal, přičemž se obě strany dohodly na příměří po dobu jednání.⁴⁴

Jednání pokračovalo v budově okresního hejtmanství, kam setník J. Rošický dorazil okolo jedné hodiny v doprovodu skupiny námořníků. Za chebskou stranu se ho účastnila vedle Dr. A. Bernardina také část zástupců Deutschböhmen. Budova byla v krátké době obklopena davem Chebanů, kteří čekali na výsledky jednání. Obě strany se houževnatě držely svých postojů, přičemž se však snažily vyhnout konfrontaci a jednání tak bylo velmi zdlouhavé. Setník J. Rošický přijal protest proti obsazení letiště a přislíbil ho tlumočit vládě, ale považoval ho za bezpředmětný s tím, že otázka Deutschböhmen již byla rozhodnuta.

80-85018-58-5, ISSN 1802-5617, s. 119–134; kompletní dějiny letiště Matějčec, L.: Chebská křídla. Příběh historicky prvního letiště v českých zemích a nacistické letecké továrny, Cheb: Svět křídel, 2006, ISBN 80-200-1151-X.

⁴³ Výpravu sestávající se přibližně ze 120 mužů a 12 důstojníků tvořila letecká část pod vedením setníka K. Adamce, sestávající celkem z 11 pilotů a 15 až 30 mužů pozemního personálu. Doprovodná část se skládala z oddílu 50 námořníků por. Ing. A. Kittnara, kulometné roty se 4 kulomety, lékaře a řidičů. V Plzni získali část automobilů a doplnila je četa tamního slavného 35. pěší pluku (nelze vyloučit, že ji vedl setník Sýkora). Schiebel, J.: Průběh vzniku...; Hora, J.: Osvobození západních Čech. In: Hamelika. Vlastivědné materiály z Mariánskolázeňska 10, roč. 22, Mariánské Lázně: R. Švandrlík, 1998 (Původně zveřejněno v roce 1934 v Jubilejním sborníku Národní jednoty pošumavské) [online], poslední revize 19. 8. 2005 [cit. 2. 11. 2008]. URL: <<http://hamelika.webz.cz/h98-10.htm>>; Marek, J.: Piráti svobody. Čeští námořníci v letech 1918–1921, Cheb: Svět křídel, 2002, ISBN 80-85280-85-X, s. 46–47; Matějčec, L.: Výprava do Chebu aneb jak nové Československo získalo svoje první letadla. In: Sborník Krajského muzea Karlovarského kraje 2006, Cheb: Krajské muzeum Karlovarského kraje, p. o., Muzeum Cheb, 2007, ISBN 978-80-85018-58-5, ISSN 1802-5617, s. 137–138. K zajateckému táboru viz Černý, Z. – Dostál, T.: Bolest..., s. 43–44. Mnohé pravděpodobně osvětlují Rošického paměti (Rošický, J.: Rakouský orel padá. Jak byla naše revoluce doma připravena a 28. října 1918 provedena vojensky, Praha: M. Forejt, 1933, 261 s.), které však autor neměl k dispozici.

⁴⁴ Chebský tisk uvádí jako velitele českého oddílu v souvislosti se zadržením delegace na letišti setníka Sýkoru, což je v rozporu s oficiálními československými dokumenty. Pokud nejde o absolutní omyl, je možné, že setník Sýkora velel četě 35. pěšího pluku, která byla součástí expedice. EZ, 12. 11. 1918, s. 1; Schiebel, J.: Průběh vzniku...; Sturm, H.: Eger... 1, s. 355; Matějčec, L.: Výprava..., s. 138, 141.

Zdůraznil, že je v zájmu obyvatelstva, aby byl udržen klid a pořádek. Pohrozil, že případné napadení jeho delegace by vedlo k zásahu dohodových vojenských sil proti městu. Chebští zástupci ho ujistili, že k tomu nedojde, přičemž pořádek bude zajišťovat Volkswehr. Setník J. Rošický poté prohlásil, že vláda nemá v úmyslu podnikat násilné útoky na území Deutschböhmen, od obsazení Chebu bude prozatím upuštěno a dosavadní status quo bude zachován do doby rozhodnutí otázky příslušnosti Deutschböhmen mírovou konferencí, přičemž není vyloučeno, že některé jeho části nebudou nakonec přičleněny k československému státu. Po odjezdu jeho oddílu, ke kterému dojde v několika dnech, by měl ostrahu letiště převzít Volkswehr. Bylo také domluveno zásobování vojska potravinami. Kolem druhé hodiny jednání ukončila zpráva, že se za nádražím zřítíl letoun s českou posádkou. Přes tuto katastrofu odpoledne část ukořistěných letadel odletěla do Prahy.⁴⁵

Večer došlo ke zhoršení situace, když byly československé síly na letišti obklíčeny početnými oddíly chebského Volkswehru, kterému se však odmítly vzdát s tím, že „setrvají a stanovisko své budou dle potřeby hájiti do posledního dechu“. Němci se nakonec útoku neodvážili a spokojili se s obklíčením letiště silnými strážemi a občasnými slovními provokacemi. Noc však přesto proběhla klidně.⁴⁶

Následující den obsadili námořníci chebské nádraží. Oddíl bavorské pohraniční stráže (Grenzschutzkommando), který přišel Chebanům na pomoc, se bez boje stáhl za hranice. Během dne dorazila posila z Plzně, kterou přes zákaz Národního výboru poslal plzeňský posádkový velitel mjr. V. Mattuš.⁴⁷ Vojáci nechali sestavit vlak a celý den na něj nakládali materiál z letiště, odkud postupně odletěl zbytek letuschopných strojů. S plně naloženým vlakem a autokolonou opustili všichni vojáci i osvobození zajatci Cheb 13. listopadu a odjeli přes Plzeň do Prahy.⁴⁸

Tak skončil první český výpad na Chebsko, označený místním tiskem jako „první české tykadlo“.⁴⁹ Byl proti němu podán protest vládám Německé republiky v Berlíně, Bavorské republiky v Mnichově a vládě Deutschösterreich ve Vídni, které byly požádány o vojenskou pomoc.⁵⁰ Ta však nedorazila. Chebský tisk tvrdě kritizoval laxní a pasivní postoj místních úřadů vůči české „loupežné výpravě“, přičemž se mimo jiné podívoval nad trpěním svévole,

⁴⁵ V uvedených prohlášeních setníka J. Rošického je možno vidět určité vnitřní rozpory, které však jsou s největší pravděpodobností způsobeny povahou prameny, kterým jsou chebské noviny. Ve zříceném letounu Oeffag C.II zahynul pilot šikovatel V. Antoš, četař J. Francel byl těžce zraněn. Matějček, L.: Výprava..., s. 138–143; EZ, 12. 11. 1918, s. 1.

⁴⁶ Schiebel, J.: Průběh vzniku...; Marek, J.: Piráti..., s. 48.

⁴⁷ „Národní výbor si nepřeje, aby došlo ke krve prolití v Chebu a zapovídá vyslání tam vojska. Nařizuje, aby tam byl odeslán starší, německé řeči a místních poměrů znalý důstojník, který by měl hleděti smírně vyjednati uvolnění letiště a vojenského materiálu. Nepořídí-li necht' se vrátí a podá zprávu o výsledku svého poslání. Příjem této depeše budiž zítra písemně potvrzen.“ Mjr. V. Mattuš příkaz potvrdil s tím, „že odeslal do Chebu staršího kapitána ku vyjednávání a k ochraně jeho osoby, že dal mu doprovodem rotu pěchoty a půl roty k ochraně nádraží.“ Posilu tvořilo celkem asi 200 mužů, z toho snad 150 od 35. pěšího pluku, podle jiných od plzeňské národní gardy. Krátce po nich mělo dorazit 50 dobře vyzbrojených námořníků z Prahy. Schiebel, J.: Průběh vzniku...

⁴⁸ Získaný materiál významnou měrou přispěl k vybudování československého letectva. Sturm, H.: Eger... 1, s. 356; Marek, J.: Piráti..., s. 48–49; Matějček, L.: Výprava..., s. 143–145.

⁴⁹ „Der erste tschechische Fühler“. EZ, 12. 11. 1918, s. 1.

⁵⁰ EZ, 22. 11. 1918, s. 3; Peroutka, F.: Budování... I, s. 232.

keré bylo v příkrém protikladu s „velkými slovy“ pronesenými 26. října na chebském náměstí.⁵¹

Chebským politikům bylo jasné, že dalším cílem československého vojska se velmi rychle stane samotný Cheb. Jejich očekávání mělo být v brzké době naplněno. Zatím však prováděly kroky směrem k obranému zajištění oblasti. Na chebském nádraží tak byl zadržen český dělostřelecký pluk, který odjížděl ze západní fronty, a v Chebu překládal svůj materiál z bavorský vagónů. Veškerá výzbroj a výstroj byla vojákům odňata. Ve městě bylo také údajně zřizováno veliké muniční skladiště, do kterého byly sváženy velké zásoby munice.⁵²

Dne 14. listopadu bylo zahájeno první zasedání Národního shromáždění a potvrzena první česká vláda, tedy rozhodující činitel, od kterého mohly mimopražské oblasti očekávat směrodatné a závazné pokyny a rozhodnutí. Současně nabývaly pevnější obrysy administrativa i vojenská organizace. Z Prahy bylo podle pamětníků „vydáno heslo, aby německý odboj byl potlačen sice energicky, ale bez používání příkrých prostředků, které by byly mohly mít v zápětí branný odpor odbojníků nebo prolévání krve.“⁵³

První pokus byl uskutečněn s cílem ovládnout spojení na západ k dohodovým mocnostem. Z Plzně vyrazil po železnici směrem na Cheb oddíl náhradního praporu 35. pěšího pluku vedený pplk. V. Slezáčkem. Obsadil 19. listopadu Mariánské Lázně, ale pro odpor místních orgánů, který hrozil přerůst ve větší střetnutí, se na základě vládního příkazu stáhl do Stříbra.⁵⁴

K obsazování západočeského pohraničí přikročil nově zřízený vojenský inspektorát v Plzni počátkem prosince.⁵⁵ Hlavní použitou silou byl 35. pěší pluk, jehož osu postupu tvořily železniční tratě. Ve směru na Cheb obsadily jeho jednotky 7. prosince Bečov a 8. prosince Mariánské Lázně.⁵⁶ Následující den, 9. prosince, odsud npor. J. Hora, pobočník pplk. V. Slezáčka, telefonicky kontaktoval chebské městské představitele s tím, že má rozkaz Cheb bezpodmínečně obsadit, přičemž v případě potřeby bude užita síla. Dr. A. Bernardin ho v rozhovoru upozornil mimo jiné na nesouhlas chebské městské rady a odmítl nést

⁵¹ „... Dieses Dulden des tschechischen Uebermutes ... steht allzusehr im Gegensatz zu den großen Worten auf dem Egerer Marktplatz“. EZ, 13. 11. 1918. S celkovou deziluzí koresponduje i tvrzení J. Řehky, že se koncem listopadu sedláci v jihozápadně od Chebu ležícím Pomezí usnesli na odtržení obce od Čech i od Chebska a o připojení k Bavorsku. Řehka, J.: Vznik..., s. 21.

⁵² Národní shromáždění československé 1918-1920. Stenoprotokoly. 6. schůze. Středa 27. 11 1918. Digitální knihovna. [online], poslední revize neuvevena [cit. 2. 11. 2008]. URL: <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/006schuz/s006009.htm>>; Řehka, J.: Vznik..., s. 19.

⁵³ Schiebel, J.: Průběh vzniku...

⁵⁴ Vlakem přepravovaná výprava byla tvořena dvěma setninami 35. pěšího pluku (cca 225 mužů i s kulomety), které doprovázely členy plzeňského Národního výboru Dr. Vrabce a insp. Haladu a plzeňského policejního ředitele Dr. Kráčmeru. V Mariánských Lázních byla zabavena zásilka sto pušek se střelivem pro mariánskolázeňský Volkswehr, vypravená z nádraží v Chebu. Schiebel, J.: Průběh vzniku...; Hora, J.: Osvobození...; Bílek, J. et al: Vojenské dějiny..., s. 32.

⁵⁵ Schiebel, J.: Průběh vzniku...; Hora, J.: Osvobození...; Bílek, J. et al: Vojenské dějiny..., s. 29–36.

⁵⁶ Expediční síly tvořila rota 35. pěšího pluku s kulomety a dvěma děly, zesílená oddílem (setninou?) opěšalých příslušníků 14. dragounského pluku z Klatov a oddílem z Berouna (setnina 88. pěšího pluku?). Podle některých pramenů se jednalo o 120 mužů první vlny, za kterými postupovalo dalších 516 mužů. Schiebel, J.: Průběh vzniku...; Hora, J.: Osvobození...; Bílek, J. et al: Vojenské dějiny..., s. 33; Řehka, J.: Vznik..., s. 15.

odpovědnost za vše, co by se při případném obsazování města mohlo stát. Požádal také o osobní schůzku, se kterou byl po počátečním váhání vysloven souhlas.⁵⁷

Situace byla napjatá, na obou stranách byly shromážděny na dobové a místní poměry relativně velké vojenské síly. Podle československých informací se do Chebu stáhl Volkswehr ze severozápadních Čech v počtu asi 2000 dobře vyzbrojených mužů. Naopak pplk. V. Slezáček shromáždil v Karlových Varech pro obsazení Chebu postupně celý prapor 35. pěšího pluku s kulomety a dvěma děly.⁵⁸

K setkání došlo odpoledne 10. prosince na okresním hejtmanství v Mariánských Lázních, přičemž vedle Dr. A. Bernardina se ho zúčastnil poslanec K. Friedrich v doprovodu obecního pokladníka Heckela a jako vojenského poradce setníka Watzka. Přes jejich přesvědčování, že v Chebu je klid a vojenský zásah není nutný, jim pplk. V. Slezáček oznámil, že v nejbližších dnech dojde na základě přímého rozkazu československé vlády k obsazení města a převzetí všech zdejších úřadů. Chebští protestovali s tím, že československá vláda k tomu není oprávněna a že takové kroky jsou v rozporu s Wilsonovými prohlášeními o právu na sebeurčení a odvolávali se na historická práva Chebska. Prohlašovali, že požádají o ochranu americké armády. Podplukovník přislíbil jejich stanovisko tlumočit nadřízeným, přičemž údajně vyjádřil naději, že rozkaz bude odvolán. Současně však upozornil na nutnost obsazení oblasti vzhledem k hrozbě rozmáhajícího se bolševismu, přičemž pohrozil, že v případě jakéhokoliv odporu nechá město dělostřelecky ostřelovat.⁵⁹

V tentýž den se v chebském městském divadle sešlo lidové shromáždění (Volkstag), které Dr. A. Bernardin zahájil slovy: „V těchto nebezpečných časech chceme, aby naše vlast zůstala německá. Nechceme být vřazeni do Československé republiky, požadujeme připojení k velkému Německu, neboť naše požadavky jsou v souladu s prohlášením presidenta Wilsona o právu na sebeurčení.“⁶⁰ Toto prohlášení vycházelo ze změny původní koncepce. Připojení k Deutschösterreich bylo opuštěno ve prospěch připojení k Německu, které se však od 9. listopadu zmítalo v sérii převratů, vedoucích ke zmatkům a anarchii. Jednání zástupců Deutschböhmen v Sasku se setkala s nepochopením, přesto byla nadále pěstována iluze o nastávajícím spojení všech Němců. Ostatně již k rozhodnutí německo-rakouského Národního shromáždění z 12. listopadu o připojení Deutschösterreich k Německu se německé orgány postavily velmi rezervovaně.⁶¹

Následující dny byly v Chebu ve znamení jednání o dalším postupu, odehrávajícím se úrovních městské rady, pléna okresního národního výboru a obecního výboru. Chebským zástupcům pak byl doručen telegram od ministra národní obrany V. Klofáče, který je zval k dalšímu jednání.⁶² K němu došlo pravděpodobně 14. prosince v Karlových Varech,

⁵⁷ Chebské noviny a z nich čerpající autoři uvádějí jako telefonujícího pravděpodobně chybně „npor.“ V. Slezáčka, který v té době již byl pplk. Podle Horových pamětí měl být telefonujícím právě Hora. EZ, 13. 12. 1918, s. 3; Hora, J.: Osvobození...; Sturm, H.: Eger... 1, s. 356; Řehka, J.: Vznik..., s. 21. K hodnosti a profesnímu postupu V. Slezáčka viz Fidler, J. – Sluka, V.: Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920 – 1938, Praha: Libri a. s., 2006, ISBN 80-7277-256-2, s. 582–583.

⁵⁸ Hora, J.: Osvobození...

⁵⁹ EZ, 14. 12. 1918, s. 3; Řehka, J.: Vznik..., s. 21.

⁶⁰ EZ, 10. 12. 1918, s. 2.

⁶¹ Peroutka, F.: Budování... I, s. 232–233.

⁶² Sturm, H.: Eger... 1, s. 357; Řehka, J.: Vznik..., s. 22.

obsazených před dvěma dny. Účastnili se ho zástupci ministerstva vnitra, národní obrany, železnic a financí. Z Chebu přijela delegace v obdobném složení jako na předchozí jednání. Její počáteční odpor vůči uplatňování československé moci a odhodlání k obraně byl zlomen nekompromisním jednáním pplk. V. Slezáčka, v jehož důsledku se došlo ke smírnému řešení. Zástupci Němců se nakonec podrobily navrhovaným 15 bodům a prohlásili, že se podrobují československému státu, rozpustí Volkswehr, vydají zbraně i všechn erární majetek. Chebu pak bylo přislíbeno zásobování potravinami a zaručeno, že nebudou odvezeny předměty historické a umělecké hodnoty.⁶³

Chebský tisk komentoval situaci prorockými slovy: „nad Chebem se zatahují mraky, přichází katastrofa pro právo na sebeurčení.“⁶⁴ Přestože pozornost zdejších obyvatel byla upřena k Mariánským Lázním, přišlo rozhodnutí odjinud. Nejistota skončila 16. prosince, kdy ve 12:45 hod. chebské nádraží obsadilo kolem 500 československých vojáků se dvěma těžkými kulometry, kteří dorazili z Karlových Varů přes Falknov nad Ohří. Od nádraží vyrazili pod rozvinutými prapory po Nádražní ulici směrem ke kasárnám, která obsadili bez boje i jiných incidentů. Obyvatelstvo bylo prostřednictvím tisku 18. prosince vyzváno ke klidu a pořádku.⁶⁵

Druhý den byly obsazeny Františkovy Lázně, stejný postup jako vůči Chebu zvolil pplk. V. Slezáček i vůči Aši, jejíž starosta na předložené podmínky také přistoupil. Město bylo obsazeno 22. prosince okolo poledního, o dva dny později československé jednotky dorazily i do nejzápadnějšího města republiky – do Hranic. Moc centrálních státních orgánů v Praze tak dosáhla i nejzápadnějších okrajů státu.⁶⁶

Současně také došlo k převzetí okresního hejtmanství, jehož správcem se stal nejpozději 18. prosince místodržitelství rada J. Dudek, kterého posléze 30. března 1919 nahradil JUDr. B. Hejda. Přestože byl 13. dubna 1919 vykonán slib věrnosti Československé republice v souladu s vládním nařízením č. 154/1919 Sb. z. a n. všemi zaměstnanci chebského okresního hejtmanství, byla zde situace československé správy velmi složitá nejen z důvodů národnostních a státoprávních, ale i vzhledem ke špatnému materiálnímu a finančnímu zabezpečení.⁶⁷ Její postupná konsolidace na úrovni okresu trvala až do roku 1921.⁶⁸

⁶³ Slezáčkův pobočník npor. J. Hora datuje jednání pravděpodobně chybně 11. prosince. Z české strany se jednání mj. účastnili mjr. generálního štábu Kalhous, okresní hejtman Malkovský, sekční rada ministerstva železnic Dr. Lanka, hlavní inspektor ministerstva pošt a telegrafů Čistek a rada Dudek. Odmítnut byl požadavek vojáků na převzetí nádraží a zajištění přítomného materiálu, a to překvapivě ze strany zástupce československého ministerstva železnic. Důvodem byla skutečnost, že se jednalo o majetek říšských (německých) drah. Hora, J.: *Osvobození...*; Sturm, H.: *Eger... 1*, s. 357–358; Řehka, J.: *Vznik...*, s. 22–23.

⁶⁴ EZ, 10. 12. 1918, s. 1.

⁶⁵ V Chebském prostoru bylo zabaveno více než 3000 pušek, 500 karabin, 50 kulometů a dvě houfnicové baterie, což pomohlo k vyzbrojení československého vojska, které bylo posíláno na Slovensko. EZ, 18. 12. 1918, s. 2; Hora, J.: *Osvobození...*; Sturm, H.: *Eger... 1*, s. 358; Bílek, J. et al: *Vojenské dějiny...*, s. 33; Řehka, J.: *Vznik...*, s. 23. Pro zajímavost lze uvést Schiebelovu informaci, podle které se karlovarská obecní správa telegraficky obrátila na presidenta W. Wilsona se žádostí, aby Karlovy Vary vzhledem ke svému mezinárodnímu významu byly prohlášeny za samostatnou republiku pod poručenstvím USA. Schiebel, J.: *Průběh vzniku...*

⁶⁶ Řehka, J.: *Vznik...*, s. 23–24.

⁶⁷ Viz prezidiální spisy okresního úřadu Cheb, cit. in: Fidler, V.: *Prosazení...*, s. 16, 21. Text slibu stanovil zák. č. 74/1919 Sb. z. a n., o přejímání státních úředníkův a zřízců, jakož i úředníkův a zřízců státních podnikův a fondův.

⁶⁸ Zejména je nutno vyzdvihnout úsilí zmíněného přednosty okresní správy politické JUDr. B. Hejdy. K tomu blíže Fidler, V.: *Prosazení...*, s. 18–62.

Smírnému obsazení Chebska napomohla řada okolností. Postavení separatistických provincií bylo od samého počátku neudržitelné a to zejména díky jejich geografické roztržitosti, potravinové nesoběstačnosti, ale také díky nechuti nových rakouských i německých politických orgánů podporovat jinak než slovně jejich existenci. Musíme si také uvědomit také řadu místních komplikací. Krize separatistického hnutí měla řadu objektivních i subjektivních příčin mezi které patřily obecně rozšířené protiválečné nálady, zoufalá hospodářská situace, rostoucí nezaměstnanost, bída a hlad. Svou roli sehrál také strach z bolševizace a z anarchie, která se rozmáhala v Rakousku i Německu, oproti kterým bylo Československo takřka oázou klidu a pořádku.⁶⁹

Situace v obsazeném Chebu nebyla jednoduchá. Nemnoho Čechů se v převážně nepřátelsky naladěném německém moři takřka ztrácelo. Vždyť zde v roce 1910 tvořil jejich podíl na obyvatelstvu pouhých 0,52 %!⁷⁰ V této situaci byl citelný nedostatek českého personálu pro zdejší úřady. Přes tlak vyvíjený ústředními orgány na změnu byla absolutní většina nižších i vyšších úředníků německé národnosti.⁷¹

Proti vojenskému obsazení separatistických provincií protestovala nejen prozatímní vláda Deutschböhmen, ale i vláda rakouská. Opakovaně přitom požadovali provést na těchto územích plebiscit. V protestní nótě prezidentu W. Wilsonovi prohlašovali, „připomínajíce právo na sebeurčení“, že „se považují za součást svobodné Německé republiky“, žádali ochranu německé menšiny a zamezení možnému násilí proti ní. Upozorňovali přitom, že československý stát zamýšlí začlenit Němce do svého území bez ohledu na rozhodnutí mírové konference.⁷²

Československé orgány zdůvodňovaly obsazení pohraničí tím, že jako orgány vítězného státu mají dle dohody o příměří s Rakousko-Uherskem právo již před uzavřením mírových smluv obsadit svá uznaně nárokováná území, pokud si to vyžaduje udržení pořádku či vedení nutných vojenských operací. K. Kramář v souvislosti s obdobnou situací na Slovensku prohlásil 15. listopadu v Národním shromáždění: „naše republika byla uznána dohodou jako spojenecká moc a ... náš ministr dr. Beneš se účastní jako řádný člen vojenské rady spojených mocností ve Versailles. Následkem toho máme právo dle 3. článku uzavřeného příměří obsadit všechna místa požadovaná jako důležitá k udržení pořádku. Není naším úmyslem, obsadit násilím jakékoliv území zbraní, poněvadž ... očekáváme konečné rozhodnutí mírové konference.“⁷³ Československá armáda byla spojeneckou armádou, podléhající vrchnímu veliteli maršálu F. Fochovi. Mohla se proto legálně podílet na plnění podmínek příměří, které zahrnovaly právo obsadit strategické pozice na rakousko-uherském území.⁷⁴

⁶⁹ Viz např. Peroutka, F.: Budování... I, s. 155–156, 211–214, 234.

⁷⁰ Z 25 457 obyvatel města bylo 133 české národnosti. Ani za republiky se situace příliš nezměnila, před Mnichovskou dohodou nepřekročili Češi žijící v Chebu 11,2 % a to včetně ozbrojených sborů. Boháč, J.: Cheb – město. Historicko-turistický průvodce, Domažlice: Nakladatelství Českého Lesa, 1999, ISBN 80-86125-08-4, s. 82.

⁷¹ Ostatně tomu tak bylo i po celé další období až do podstoupení oblasti na základě Mnichovské dohody.

⁷² Klimko, J.: Politické..., s. 42; Kalvoda, J.: Genese..., s. 401-402.

⁷³ Národní shromáždění československé 1918-1920. Stenoprotokoly. 2. schůze. Pátek 15. 11 1918. Digitální knihovna. [online], poslední revize neuvedena [cit. 3. 11. 2008]. URL: <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/002schuz/s002003.htm>>.

⁷⁴ Smlouva o příměří s Rakousko-Uherskem mimo jiné určovala, že „armády spojeneckých mocností obsadí taková strategická území v Rakousko-Uhersku tehdy, kdy uznají za nutné k tomu, aby mohly řídit vojenské operace nebo udržovat klid.“ Kalvoda, J.: Genese..., s. 411, s. 538, pozn. č. 44.

S československým postupem vyslovila 21. prosince souhlas francouzská vláda s tím, že „československý stát považuje za své hranice, alespoň do rozhodnutí mírové konference, hranice historických zemí Čech, Moravy a rakouského Slezska“ K tomuto stanovisku se 7. ledna 1919 připojili Britové a Italové, o den později také Američané, kteří však požadovali konečné podřízení se rozhodnutí mírové konference.⁷⁵

Část německého obyvatelstva dávala opakovaně nesouhlas s československou přítomností. Chebským tiskem byla odsuzována jak hospodářská spolupráce s Čechy,⁷⁶ tak i ženy, které byly viděny ve společnosti českých vojáků.⁷⁷ Protičeské provokace se objevovaly i v tisku, což vedlo nejen k cenzurním zásahům.⁷⁸ Docházelo však někdy také i k přehnaně radikálním vystoupením vojska. Dne 4. března během generální stávky vyhlášené německou sociální demokracií došlo v Chebu, stejně jako v jiných městech s německým obyvatelstvem, k protičeským výstupům včetně útoků na československé vojenské jednotky. Jejich převážně nezkušení vojáci v řadě případů nezvládli situaci a došlo i ke střelbě. V Chebu v důsledku těchto akcí zahynuli tři lidé, další byli zraněni. Ve snaze zabránit eskalaci situace vydal 13. března okresní hejtmanství příkaz k odevzdání všech zbraní do 48 hodin. Za splnění sliboval amnestii, v opačném případě hrozil přísnými tresty.⁷⁹

Obsazením Chebu a vojenskou likvidací separatistických provincií československým vojskem v průběhu druhé poloviny prosince 1918 ještě nebyly ztraceny všechny naděje nacionalistů. Hovořilo se o tom, že se v Římě uvažuje o zřízení biskupství pro Deutschböhmen, jehož sídlem se měl stát právě Cheb.⁸⁰ Pozornost se pak upírala k probíhající mírové konferenci v Paříži.⁸¹ Že naděje nebyly zcela liché, dokládá skutečnost, že československá reprezentace uvažovala o výměně části území s Německem, přičemž ve všech zvažovaných variantách se počítalo s odstoupením Chebska nebo jeho velké části.⁸² Veškeré naděje Chebanů však skončily oznámením rozhodnutí z pařížské konference: „Deutschböhmen přičknuto českému státu.“⁸³ To bylo akceptováno i Německem, které uznalo Československo v historických hranicích existujících mezi Německem a Rakousko-Uherskem k 3. srpnu 1914. Chebsko se tak spolu s ostatními separatistickými oblastmi stalo definitivně součástí Československa.⁸⁴

⁷⁵ Klimko, J.: Politické..., s. 42–43; Peroutka, F.: Budování... I, s. 237; Kalvoda, J.: Genese..., s. 402; Klimek, A.: Velké dějiny..., s. 34–35.

⁷⁶ EZ, 16. 3. 1919, s. 10.

⁷⁷ EZ, 19. 3. 1919, s. 3.

⁷⁸ Viz např. EZ, 16. 3. 1919, s. 1–2.

⁷⁹ EZ, 14. 3. 1919, s. 3; Sturm, H.: Eger... 1, s. 360; Řehka, J.: Vznik..., s. 27–28.

⁸⁰ EZ, 25. 2. 1919, s. 2.

⁸¹ Z bohaté literatury ke konferenci viz např. César, J. – Černý, B.: Politika..., zvl. s. 159–186; Klimek, A.: Jak se dělal mír roku 1919. Československo na konferenci ve Versailles. Slovo k historii, Praha: Melantrich, 1989, passim; Peroutka, F.: Budování státu II. 1919, Praha: Lidové Noviny, 1991, ISBN 80-7106-040-2, 80-7106-037-2, passim; Kalvoda, J.: Genese Československa, Praha: Panevropa, 1998, s. 400–426; MacMilanová, M.: Mírotvůrci. Pařížská mírová konference 1919, Praha: Academia, 2004, passim.

⁸² Obdobné úvahy se ostatně objevovaly i později, v letech 1938 až 1945. EZ, 21. 3. 1919, s. 1; Brandes, D.: Opožděná česká alternativa k „mnichovskému diktátu“. In: Dějiny a současnost 2, Praha: Lidové Noviny, 1993, ISSN 0418-5129, s. 29–36.

⁸³ EZ, 20. 3. 1919, s. 3.

⁸⁴ Viz zejména čl. 27 mírové smlouvy uzavřené vítěznými mocnostmi s Německem ve Versailles 28. června 1919, publikované pod č. 217/1921 Sb. z. a n. Blíže např. Peroutka, F.: Budování... II, zvl. s. 702–715 nebo

Řada Chebanů se však s touto situací nesmířila. Zejména v roce 1920 došlo na Chebsku k demonstracím v souvislosti s armádními odvody podle nového branného zákona, které přerostly ve srážky s ozbrojenou mocí.⁸⁵ R. Lodgmann von Auen například 1. června protestoval jménem německých poslanců československého parlamentu proti ústavě přijaté koncem února, jež byla podle něj Němcům žijícím v historických zemích vnucena Ústavodárným shromážděním, se kterým nemají nic společného.⁸⁶ V listopadu téhož roku pak došlo v Chebu ke známým sporům o pomník císaře Josefa II.⁸⁷ Ještě v roce 1922 vznesli chebští zástupci požadavek na sebeurčení na půdě Společnosti národů. Ve 20. a zvláště ve 30. letech se pak na Chebsku, stejně jako v ostatních pohraničních oblastech, nacionalistické vášně postupně vyhrotily, což nakonec vedlo po zneužití z německé strany k dočasnému odtržení pohraničí na základě Mnichovské dohody a v konečném důsledku k poválečnému odsunu převážné většiny obyvatelstva německé národnosti do Německa.

Literatura:

- Bílek, J. et al: Vojenské dějiny Československa III. Díl. 1918–1939, Praha: Naše vojsko, 1987, 584 s.
- Boháč, J.: Cheb – město. Historicko-turistický průvodce, Domažlice: Nakladatelství Českého Lesa, 1999, 240 s., ISBN 80-86125-08-4.
- Brandes, D.: Opožděná česká alternativa k „mnichovskému diktátu“. In: Dějiny a současnost 2, Praha: Lidové Noviny, 1993, ISSN 0418-5129, s. 29–36.
- Cajthaml, F.: Sláva a pád „Provincie Deutschböhmen“. Příspěvek k dějinám československé revoluce a německé „protirevoluce“ na českém severu, Ústí nad Labem: O. J. Bukač, 1924, 102 s.
- César, J. – Černý, B.: Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety, Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1960.
- César, J. – Černý, B.: Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938. Díl 1. (1918–1929), Praha: Nakladatelství ČSAV, 1962, 512 s.
- Čelakovský, J.: Cheb. In: Ottův slovník naučný XII. díl, Praha: J. Otto, 1897, s. 103–111

Kadlec, Č. M.: Hry o hranice, b. m.: Č. M. Kadlec, 2001, zvl. s. 51–56. Ostatně již 27. února 1919 se komise pro československé záležitosti shodla, že „politické hranice Čech a Moravy z roku 1914 budou v zásadě akceptovány jako hranice československé republiky, jež budou podléhat takovým malým úpravám, připojením nebo odebráním území, pokud to bude na základě dalšího zkoumání jednotlivých bodů shledáno potřebným.“ Kalvoda, J.: Genese..., s. 418.

⁸⁵ Bílek, J. et al: Vojenské dějiny..., s. 132; Řehka, J.: Vznik..., s. 29.

⁸⁶ Kalvoda, J.: Genese..., s. 418.

⁸⁷ Pomník stál v horní části náměstí dnešního náměstí krále Jiřího z Poděbrad od roku 1887. V noci 14. listopadu 1920 strhli čeští vojáci z podstavce sochu, ale Chebané ji postavili zpět a v odvetu vyplenili českou školu. Nepokoje se poté rozrostly a v jejich rámci bylo mimo jiné zabráno v Praze 16. listopadu německé Stavovské divadlo. Socha byla nakonec 11. května 1923 odstraněna, ale spor o podstavec se táhl do roku 1925, kdy o něm musel rozhodnout nejvyšší správní soud. Řehka, J.: Vznik..., s. 30–32; Boháč, J.: Cheb – město..., s. 51.

- Čelakovský, J.: Chebsko. In: Ottův slovník naučný XII. díl, Praha: J. Otto, 1897, s. 111–122.
- Černý, Z. – Dostál, T.: Bolest v kameni – Schmerz in Stein, Cheb: Krajské muzeum Karlovarského kraje, p. o., 2007, 554 s., ISBN 978-80-85018-60-8.
- Egerer Zeitung, Eger: Georg Gschihay, 1918 – 1919.
- Faltys, A.: Vznik Československého státu a Chebsko. Poznámky ke vzniku a vývoji Deutschböhmen. In: Minulostí Západočeského kraje VI, Plzeň: Krajské nakladatelství, 1968, s. 39–47.
- Fidler, J. – Sluka, V.: Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920 – 1938, Praha: Libri a. s., 2006, 767 s., ISBN 80-7277-256-2.
- Fidler, V.: Prosazení československé státní moci v Chebu po vzniku ČSR. Rukopis diplomové práce. Fakulta právnická. Západočeská univerzita v Plzni. Katedra právních dějin. Plzeň 2004, 68 s.
- Galandauer, J., Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, perspektivy, Praha: Svoboda, 1988.
- Glassl, H.: Das Egerland zwischen den beiden Weltkriegen. In: Schreiner, L.: Heimatkreis Eger. Geschichte einer deutschen Landschaft in Dokumentationen und Erinnerungen, Amber: Egerer Landtag e. V., Heimatverband für Eger Stadt und Land, 1981, s. 123–142.
- Gradl, H.: ed., Die Privilegien der Stadt Eger, Eger 1879.
- Gradl, H.: Geschichte des Egerlandes bis 1437, Prag: Verlag von H. Dominicus, 1893, 433 s.
- Hora, J.: Osvobození západních Čech. In: Hamelika. Vlastivědné materiály z Mariánskolázeňska 10, roč. 22, Mariánské Lázně: R. Švandrlík, 1998 [online], poslední revize 19. 8. 2005 [cit. 2. 11. 2008]. URL: <<http://hamelika.webz.cz/h98-10.htm>> (Původně zveřejněno v roce 1934 v Jubilejním sborníku Národní jednoty pošumavské).
- Horák, O.: Vznik Československa a recepce práva. K právní povaze a významu zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. s přihlédnutím k otázce recepce právního řádu. In: Právněhistorické studie 38, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, ISBN 978-80-246-1426-7, s. 153–169.
- Kadlec, Č. M.: Hry o hranice, b. m.: Č. M. Kadlec, 2001, 270 s., ISBN 80-238-8582-0.
- Kalvoda, J.: Genese Československa, Praha: Panevropa, 1998, 607 s., ISBN 80-85846-09-8.

- Kárník, Z.: České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929), Praha: Libri, 2003, 576 s., ISBN 80-7277-195-7.
- Klimek, A.: Jak se dělal mír roku 1919. Československo na konferenci ve Versailles. Slovo k historii, Praha: Melantrich, 1989, 40 s.
- Klimek, A.: Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII. 1918–1929, Praha – Litomyšl: Paseka, 2000, 822 s., ISBN 80-1785-328-3.
- Klimko, J.: Politické a právní dejiny hraníc predmníchovskej republiky (1918–1938), Bratislava: Veda, 1986, 180 s.
- MacMilanová, M.: Mírotvůrci. Pařížská mírová konference 1919, Praha: Academia, 2004, 552 s., ISBN 80-200-1151-X.
- Marek, J.: Piráti svobody. Čeští námořníci v letech 1918–1921, Cheb: Svět křidel, 2002, 230 s., ISBN 80-85280-85-X.
- Matějčíček, L.: Chebská křídla. Příběh historicky prvního letiště v českých zemích a nacistické letecké továrny, Cheb: Svět křidel, 2006, 307 s., ISBN 80-86808-27-0.
- Matějčíček, L.: Historie vzniku prvního chebského letiště. In: Sborník Krajského muzea Karlovarského kraje 2006, Cheb: Krajské muzeum Karlovarského kraje, p. o., Muzeum Cheb, 2007, ISBN 978-80-85018-58-5, ISSN 1802-5617, s. 119–134.
- Matějčíček, L.: Výprava do Chebu aneb jak nové Československo získalo svoje první letadla. In: Sborník Krajského muzea Karlovarského kraje 2006, Cheb: Krajské muzeum Karlovarského kraje, p. o., Muzeum Cheb, 2007, ISBN 978-80-85018-58-5, ISSN 1802-5617, s. 135–147.
- Peroutka, F.: Budování státu I. 1918–1919, Praha: Lidové Noviny, 1991, 442 s., ISBN 80-7106-040-2, 80-7106-036-4.
- Peroutka, F.: Budování státu II. 1918, Praha: Lidové Noviny, 1991, 438 s., ISBN 80-7106-040-2, 80-7106-037-2.
- Řehka, J.: Vznik Československa a Chebsko, Cheb: Historicko-dokumentační komise Českého svazu bojovníků za svobodu v Chebu, 1999, 35 s.
- Seibt, F.: Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy, Praha: Academia, 1996, 464 s., ISBN 80-200-0577-3.
- Siegl, K.: Die staatsrechtliche Stellung des Egerlandes, Eger 1919.

- Schelle, K.: Organizace československého státu v meziválečném období 1918–1938, Praha: Eurolex Bohemia a. s., 2006, 470 s., ISBN 80-86861-92-9.
- Schiebel, J.: Průběh vzniku Československa v roce 1918 v Plzni. In: Hamelika. Vlastivědné materiály z Mariánskolázeňska 10, roč. 22, Mariánské Lázně: R. Švandrlík, 1998 [online], poslední revize 19. 8. 2005 [cit. 2. 11. 2008]. URL: <<http://hamelika.webz.cz/h98-10.htm>> (Původně zveřejněno pod názvem Vojenský převrat v Plzni. In: Plzeňsko 5–6, Plzeň 1928).
- Sturm, H.: Eger. Geschichte einer Reichsstadt. Band 1, Geislingen – Steige: Egerland Verlag, 1960, 448 s.
- Sturm, H.: Districtus Egranus. Eine ursprünglich bayerische Region, München: Kommission für bayerische Landesgeschichte, 1981, 324 s.
- Šetřilová, J.: Alois Rašín. Dramatický život českého politika, Praha: ARGO, 1997, 174 s., ISBN 80-7203-061-2.
- Urban, M.: Die staatsrechtliche Stellung Egers zu Böhmen. In: Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 54, Prag: Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 1916, s. 345–357.
- Vojáček, L. – Schelle, K. – Knoll, V.: České právní dějiny, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008, 684 s., ISBN 978-80-7380-127-4.
- Wanie, P.: Die staatsrechtliche Stellung Egers seit der endgültigen Verpfändung an Böhmen (1322) bis zur Erwerbung des Königreichs durch die Habsburger (1526). In: Jahresbericht des k.k. Staats-Ober-Gymnasiums in Teplitz/Schönau 1913/1914, Teplitz Schönau: k.k. Staats-Ober-Gymnasiums in Teplitz/Schönau, 1914, s. 3–16.

Kontaktní údaje na autora – email:

vk nol@kpd.zcu.cz